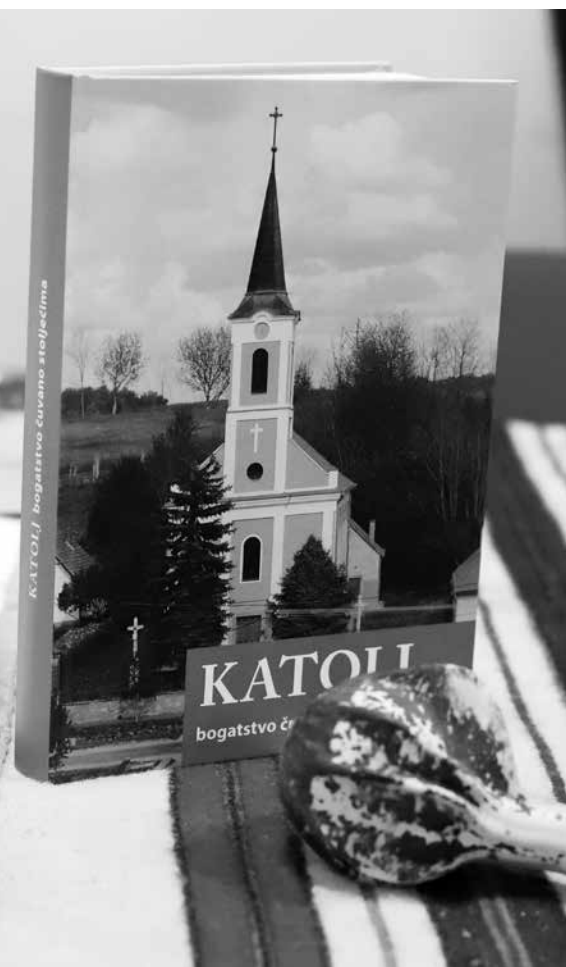

Kátoly – századokon át őrzött kincs

könyvajánló

A könyv, amelyről írunk a *Katolj: bogatstvo čuvano stoljećima* (Kátoly: századokon át őrzött kincs) címet viseli, s az első horvát nyelven írt monográfia erről a baranyai faluról. Írásos emlék Kátolyról az ott lakók számára, barátaiknak és vendégeiknek, az ide látogatóknak, az átutazóknak és kutatóknak is. A Kátolyi Horvát Nemzetiségi Önkormányzat és a Magyarországi Horvátok Tudományos Intézete társkiadásában jelent meg. A benne foglalt írások Barics Ernő, Blazsetin Branka (egyben a könyv szerkesztője) és Trubics Lilla munkái.

A könyvet két kátolyi lakos munkája foglalja keretes szerkezetbe – a bevezető szövegben Kollár Szaniszló ír szülőfalujáról, a kötetet záró, képaláírásokkal is ellátott – a falut és lakóit bemutató – több mint hat-száz felvételtől álló fényképantológia pedig Ivánkovics Mirkó gyűjtése. Az írásokban a kátolyi horvátság múltjáról, a jelentősebb eseményekről és kiemelkedő személyiségekről olvashatunk. A szerzők kitérnek a kátolyi horvát nyelvjárásra, számba veszik a helyi kulturális értékeket, de feldolgozzák a helyi nevelés és oktatás múltját és jelenét is. A könyv szívet a falut éltető emberekkel folytatott beszélgetések alkotják, akiknek emlékei miatt érdemes Kátolyt megismerni. A kötet bemutatja a falu kulturális életét, Horvát Nemzetiségi Önkormányzatát és annak projektjeit (tájház, a régi iskola épülete, óvoda), vallási életét, szájnyománnyát és népszokásait is.

Az első fejezetet néhai Kollár Szaniszló történelem és szerb-horvát szakos tanár írta. A *Rodu na spomen: Cvjetaj i sjemeni se gdje si niknuo* (Nemzetemnek emlékül: Virágozz és gyarapodj, ahol születélt!) című írásában szülőfalujára, a helyi szokásokra, a sokác nyelvjárásra, a zenére, az oktatásra emlékezik érdekes emlékeket felelevenítve.

A *Povijest Hrvata u Katolju* (A kátolyi horvátok története) című második fejezetet Trubics Lilla írta, aki anyai ágon maga is kátolyi származású. Kátoly történetét a következő korszakokra osztotta: Kátoly a kezdetektől az I. világháborúig; Kátoly az I. és a II. világháború idején; Kátoly a II. világháború után; Kátoly Kaszapovics korában; A rendszerváltáshoz vezető út. Az olvasók megismerhetik a község földrajzi elhelyezkedését, közigazgatási jelentőségét, a Karasica-patakot (Karašica) és annak fontos szerepét a falu életében, valamint a falu nevének eredetét. A szerző említi a szlávok több évszázados (már a magyar honfoglalás előtti) jelenlétét a mai település területén, amit szláv eredetű szavak és az úgynevezett fonott falú házépítés is bizonyítanak. Ezt követően a Kátolyban mai napig élő sokácok őseinek idetelepedéséről, őshazájukról és elnevezésük eredetéről esik szó. A XVIII. században német telepesek érkeztek a faluba és keveredtek a helyi horvát lakossággal. Az asszimiláció, a járványok, a rossz anyagi körülmények, az alultápláltság és a nehéz fizikai munka következtében számuk a XX. században rohamosan csökkenésnek indult. A sokácok nem változtatták meg vezetőikneveiket. Az etnikai hovatartozást bemutató táblázat alapján kiolvasható, hogy a horvát-magyar arány az elmúlt száz évben „helyet cserélt”. Miközben a XVIII. század végén Kátolyban még nem éltek magyarok, a XXI. század elején már ők alkotják a lakosság többségét.

A harmadik fejezetben Blazsetin Branka tollából Kátoly két termelőszövetkezetéről („December 21.” és „Új élet”) olvashatunk. Az elsőt 1948. december 21. alapították és az 1956-os forradalom idején oszlott fel. Az Új élet mezőgazdasági termelőszövetkezetet 1957-ben alapították és a '90-es években a rendszerváltás idején oszlatták fel. Az át-

alakulás során részvénytársaság és új vezetési struktúra jött létre. A termelészövetkezet új életet lehel a faluba, külön is említésre méltó a kátolyi kukorica sikere és a Kanadából importált *Holstein-fríz* szarvasmarhafajta tenyésztése. A szerző méltatja a szorgos kátolyi népet és a dolgos parasztokat, akik közül *Kaszapovics* András (1916–1963) külön is kiemelkedik. Munkásságát a következő fejezet tárgyalja.

Az anyai ágon kátolyi származású *Kaszapovics* falubíró volt, majd a második termelészövetkezet, az Új élet alapítója és elnöke 1957-től 1963-ig. A Kossuth-díjat 1948-ban, a díj alapításának évében kapta meg. A mai napig ő az egyetlen Kossuth-díjas magyarországi horvát.

Barics Ernő kroatista a *Jezik i kultura Šokaca u Katolju* (A kátolyi sokácok nyelve és kultúrája) című fejezetben a *Hrvatski prezimenik* (Horvát vezetéknév-tár) alapján hasonlítja össze a kátolyi vezetéknéveket a Horvátországban előfordulókkal. A falubeliekkel folytatott beszélgetések transzkripcióit idézve elemzi a helyi nyelvjárás főbb tulajdonságait és megállapítja, hogy a kátolyi nyelvjárás a horvát nyelv *što* nyelvjárásának kelet-boszniai változatához tartozik, öt hangsúlyt különböztet meg, a *šč*-zű és (i)je-zű kiejtés jellemzi. A kátolyi nyelvjárást a szerző hangtani, alaktani és szótani elemzésnek veti alá.

Blazsetin Branka *Obrazovanje i odgoj* (Oktatás és nevelés) című fejezetében az oktatás- és kultúrpolitikával ismerkedhet meg az olvasó az iskola megalapításától napjainkig. Az oktatás kezdetekor a magyar nyelv dominanciája és az anyanyelv használatának tiltása volt jellemző. Az 1720-as évekből származó dokumentumok alapján feltételezhető, hogy a Kátoly területén lévő püspöki birtokon iskola is működött. *Bedekovics* Antonius volt az iskola egyik tanára. A püspökség tulajdonában lévő falusi iskola 1860-ban épült. Az oktatás horvát, német és magyar nyelven folyt. Noha az iskola működött és a gyerekek jártak is iskolába, a XX. század elején az épület olyan állapotba került, hogy egy ellenőrzés után az intézmény bezárását javasolták. A fejezet külön hangsúlyt fektet a két világháború közötti, valamint a II. világháborút követő időszakokra és jelzi, hogy mikor milyen nyelven folyt az oktatás. A szerző külön kitér a nemzetiségi iskolák alapítására, a Kominform (a Kommunista Internacionálé utódjaként létrehozott Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája – *a szerk.*) hatására és a hatalom oktatási rendszerre történő politikai befolyására. A fejezet említi a tanítókat és a diákok számát... Az írás második része az 1950/51-től működő kátolyi óvodáról szól. Az intézmény dolgozói közül *Kollár* Jánosné külön elismerésben részesült, tiszteletére 2017-ben a volt óvoda épületén emléktáblát avattak. Az iskola 2004-es megszűnésével a faluban megszűnt a horvát nyelvoktatás is. Ha a szülők szeretnék, hogy gyermekük horvát nyelven tanuljon, általában a pécsi *Miroslav Krleža Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnáziumba* és *Diákotthonba* íratják. A gyermekek többnyire *Geresdlakra*, *Szederkényre* vagy más közeli faluba járnak általános iskolába.

A következő *Deset susreta* (Tíz találkozó) című rész kátolyiakkal folytatott beszélgetésekből áll. Ezekben felelevenednek a gyermekkor, a fiatalság és a felnőtté válás emlékei. Az első beszélgetés *Balatinác* Mihálynéval zajlik, aki – egyikeként az 1933-ban született és ma is élő három kátolyi asszonynak – a disznóólakra, a döngölt padlóra és a padló mosására, a kendermagvetésre, a szövőszékre, az elkészült szövet fehérítésére emlékezett vissza, de beszélt a ludakról és a lúdtollas dunyhákról, az étkezési szokásokról is. Az *Andrics* Péterrel folytatott beszélgetés épp a nyolcvanötödik születésnapján zajlott, miközben rokonai sorra üdvözölték. Ő a családjáról és rokoni kapcsolatairól mesélt, az iskoláról, amely a felső és az alsó épületben működött, majd a hadseregről az 1956-os forradalom idején, fiai esküvőjéről, a kultúr csoportban folytatott tevékenységéről és *Gugán* József tanár úr érkezéséről. A falu borbélyával, *Kláics* Vince családjáról és szakmájáról mesél, a hadseregről, amely a II. világháború idején áthaladt Kátolyon, az alsó iskola épületé-

„A mai napig ő az egyetlen Kossuth-díjas magyarországi horvát.”

„Az iskola 2004-es megszűnésével a faluban megszűnt a horvát nyelvoktatás is.”

„A nagypapa az olaszi plébániáról és plébánosokról, házuk múltjáról mesél, de egy esküvőn elkövetett gyilkosságról szóló népmesét is elmond.”

ről és annak felszereléséről, „rég” esküvőkről (Vince fia lakodalmáról is), a kátolyi német repterről és annak elárasztásáról... *Ivánkovics* Jánosné és férje János elmesélték, hogy a hosszú múltra visszatekintő kátolyi Ivánkovics család tagjai valaha kovácsok voltak. Az olvasó közben megismerheti a többi kátolyi kovácsmestert, a II. világháború idején itt szolgáló papokat, tudomást szerezhet a házigazdák amatőr színészi sikeréről, a zarándoklatokról, fiuk kultúrházban tartott esküvőjéről (körülbelül hatszáz vendéggel) és több érdekes történetről Kátoly két világháború közötti időszakából. *Polics* Mátyásné a hagyományok ápolásának és a fiatalabb nemzedékekre történő átörökítésének szépségét varázsolja elénk. Lánya és unokái példáján mutatja be, hogyan lehet az utókornak átadni az ősi sokác értékeket és szellemiséget, ők ugyanis ma is szeretettel ápolják hagyományaikat. *Barics* Jánosné és *Barics* János ősiekről és utódaikról mesélnek, esküvőjükről, munkájukról, felnőtté válásukról, gyermekeikről (János és Márta) s boldog házasságukról, amely már lassan ötvenöt éve tart. A következő beszélgetőpartner, *Divják* Katalin arról mesél, hogy a mai napig legjobban azt szereti, ha összegyűlik a család. Visszaemlékezik a kesztyűgyárban ledolgozott évekre, arra, hogy birkákat tartottak majd büszkén tárja fel szekrényét s mutatja meg saját kezűleg készített népviseleti ruhadarabjait. *Divják* Antalné, volt kátolyi polgármester a faluban végzett munkáról és tervekről beszél, a rendszerváltás előtti időkről, az akkori állapotokról és lehetőségekről, a sokác klubról, népszínművek bemutatásáról, a kátolyi iskoláról és óvodáról. Közben Péter fiával is megismerkedhetünk. *Zsivkovics* Vince érdekes történeteket mesél édesanyjáról és családjáról, a kátolyi házokról, sokác esküvőkről, osztálytársakról, táncról, a nyelvvesztésről, hollandokról és németekről a faluban... A következő beszélgetés során két *Ivánkovics* szólal meg, Mihály nagypapa és unokája, Mirkó. Tetteik és szavaik az olvasó elé varázsolják azt az óriási szeretetet, amit Kátoly és a letűnt idők iránt éreznek. A nagypapa az olaszi plébániáról és plébánosokról, házuk múltjáról mesél, de egy esküvőn elkövetett gyilkosságról szóló népmesét is elmond.

A *Kulturni život u Katolju (Kátoly kulturális élete)* című fejezetet Trubics Lilla írta. Először az 1930-as években működő kultúrscsoportról olvashatunk, amely gazdag repertoárral rendelkezett és Magyarország szerte fellépett, Jugoszláviába is eljutott és a televízióban is szerepelt. 1960-ban azt írják az újságok az együttesről, hogy ezek „a fiatalok mindenki számára példaként szolgálhatnak” és „a felemelkedés útján járnak”. Ebben az időszakban a kultúrház, az együttes és a falusiak szíve együtt dobogott. Az olvasó megismerkedhet az 1983-ban alapított Sokác Klub tevékenységével, az benne zajló élettel, irodalmi estekről és irodalmárok látogatásáról értesülhet... A szerző megemlíti, hogy a helyiek olvasták a *Narodne novine*-t, a *Hrvatski glasnik*-ot és a *Narodni kalendar*-t. Leírja a Baranya Alapfokú Művészeti Iskola tevékenységét (2000-2016) és a *Karašica kórus* működését, tagjait s fellépéseit.

Az ezt követő fejezetben Blazsetin Branka az elmúlt közel harminc év során készített közgyűlési jegyzőkönyvek alapján a Kátolyi Horvát Nemzetiségi Önkormányzat alapításáról, történetéről, tevékenységéről és a helyi önkormányzattal való együttműködéséről ír. A fejezet az alábbi korszakokra oszlik: 1. 1998-2002 (*Divják* Antalné első polgármesteri mandátuma, aki együttműködést köt a Kátolyi Horvát Nemzetiségi Önkormányzattal, felújítási munkálatokat folytat az iskola és az óvoda épületében, valamint több rendezvényt is előkészít.); 2. 2002-2006 (A helyi és a nemzetiségi önkormányzat együttműködésének köszönhetően különböző programokat szerveznek, bevezetik a gázt, megkezdik működését a művészeti iskola.); 3. 2006-2010 (A törvényi előírások változásával bezárják a kéméndi iskolát, de ismét sok a rendezvény, zarándoklatokat és kirándulásokat szerveznek.); 4. 2010-2014 (Trubicsné Csibi Nóra lesz Kátoly új polgármestere. A kulturális élet a megszokott ritmusban zajlik: kirándulásokat, vendégszerepléseket és

koncerteket szerveznek. Az önkormányzat előfizet a nemzetiségi sajtóra, közben bezárják az óvodát.); 5. 2014-2019 (Új választási törvény lép életbe minden önkormányzati számára. A helyi önkormányzat továbbra is támogatja a kátolyi horvátok rendezvényeit. A 2017-es esztendő a nagy kátolyi projektek éve.). Végül elérkeztünk az utolsó ciklusig, amely 2019-től 2024-ig tart majd. Megtudhatjuk, hogy a koronavírus-járvány és más nehézségek ellenére a helyi és a nemzetiségi önkormányzat folytatni kívánja a megkezdett projekteket és arra törekszik, hogy minden kátolyi lakosnak jobb életet biztosítson.

A 2017-es év sikeres projektjeiről a *Svoji na svome – Zavičajna soba i kuća* (A mi otthonunk – Tájszoba és tájház) fejezetben olvashatunk részletesebben. Blazsetin Branka a Kátolyi Horvát Nemzetiségi Önkormányzat elnöke, *Ivankovicsné Kovácsević Rozália* segítségével mutatja be az olvasónak miként alakítottak ki tájszobát, hogyan rendezték be, miképpen vették a helyi önkormányzattól 2032-ig használatba a régi óvoda épületét, ahol a kialakított múzeumban a település anyagi kultúrája látható.

A *Vjerski život* (Vallási élet) című fejezetben Trubics Lilla kiemeli a kátolyiak évszázadokra visszanyúló vallásosságát, a falu területén ugyanis már a mohácsi csata előtt is állt templom. A kátolyi lakosok hitét Szent Katalin védelmezte és ferences, illetve jezsuita szerzetesek segítségével maradt fenn. A kátolyi plébánia hol Pécsváradhoz, hol Pécshez tartozott. A pécsváradai bencés kolostor és a régi középkori templom 1908-ig szolgálta a szerzeteseket és a hívőket. Két évvel később, 1910-ben felépült az új kátolyi templom. A fejezet megemlíti, hogy a szentmise nyelve miatt sokszor feszültség alakult ki a németek és a sokácok között, elvélve még véres összetűzések is megestek. Részletes leírás olvasható a mai templomról, a freskókról, azok történetéről, a szobrokról, a harangokról. A fejezetben elhagyjuk a falut, ellátogathatunk a kátolyi

hívók kedvelt zarándokhelyeire és megismerhetjük kátolyi út mentén emelt mind a tizenegy keresztet. Ezek az emlékhelyek a szenvedés és a nehéz élet jelképei, melyeket az ismeretlen helyen nyugvóknak, vagy fogadalmi célból emeltek. A tizenegy kátolyi kereszt közül hat német, öt pedig sokác. Meg kell említeni *Ivánkovics* János falubeli lakost, aki sok-sok szeretettel és munkával újíttotta fel s ápolja ezeket a kereszteteket. A fejezet bemutatja a kátolyi temetőt is, az ott látható sírköveket és a rajtuk olvasható feliratokat, amelyek hűen őrzik a lelkek mélyén rejlő sokác identitást.

Az *Usmena predaja (Népköltészet)* című fejezetben Trubics Lilla ismerteti a legnépszerűbb kátolyi balladákat, imákat, elbeszéléseket, régi lakodalmi énekeket, népi babonákat és hiedelmeket. Az ugyancsak általa írt *Narodni običaji u Kátolju (Néphagyományok Kátolyban)* című fejezetben a jeles napokat és az ünnepekhez kapcsolódó szokásokat veszi számba. Ilyenek az újév, a vízkereszt, Szent Balázs ünnepe, az asszonyfarsang, a préló, a disznóvágás, a busójárás, a böjt, a húsvét, Szent Gergely ünnepe, Szent Márk ünnepe, az úrnapja, a királynéjárás, a dojdole (esőcsinálás), a kisbúcsú, a mindenszentek, a halottak napja, a nagybúcsú, az advent, Szent Barbara ünnepe, a Luca-nap, a szenteste, a karácsony, Szent István ünnepe és a vesszőzés. A fejezet bemutatja a mindennapi élettel, a gyermekszületéssel, a keresztszülőkkel és keresztelessel, az esküvővel, a halállal és temetéssel összefüggő szokásokat is.

A könyvet – amint azt már említettük – a faluról és lakóiról készült gazdag fényképválogatás zárja, ami egyfajta szemléltetése mindannak, amiről az írások szólnak. Külön fejezetbe került a kötet horvát és magyar nyelvű összefoglalója. A könyv végén a szerkesztő köszönetet mond mindazoknak, akik rendelkezésére bocsájtották a családi albumokban féltve őrzött felvételeket és ezzel gazdagabbá tették a kötetet, valamint az adatközlőknek, akik többször is fogadták otthonaikban és megosztották vele idejüket és történeteiket.

Maja Matijević és Vjekoslav Blazetin

Olvassa a BARÁTSÁG-ot! Fizessen elő most 2022-re!

Éves előfizetési díj: 3000 Ft (1800 Ft + 1200 Ft postaköltség), félévre: 1500 Ft

A folyóirat előfizethető átutalással:

az Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége főszámlája,

Barátság folyóirat alszámláján, OTP Bank: 11743057-26413457

Előfizetői információk: Somogyi Zsuzsanna (ONÖSZ) +36 30 211 3980, zsuzsanna.somogyi@slovaci.hu

e-mail címeink: baratsagujsag@gmail.com, eva.mayer@nemzetisegek.hu

honlapunk: <http://nemzetisegek.hu>

Várjuk könyvtárak, iskolák, kisebbségi önkormányzatok, egyesületek, baráti körök jelentkezését!